

АКМЕОЛОГІЯ — ШЛЯХ ДО «ВЕРШИНИ»

Укладач І. В. Шевченко, м. Первомайськ, Миколаївська обл.

Нові реалії життя в Україні, її поступове перетворення на демократичну, соціально орієнтовану країну обумовили глобальні зміни у філософії освіти, визначенні її мети, завдань, методів діяльності.

Сьогодні в країні створюється нова школа, де учень повноцінно живе, проектує своє майбутнє, свій шлях, ураховуючи власні можливості, ставлячи перед собою завдання самовдосконалення, самовиховання, самоосвіти. При цьому особливого значення набуває креативність особистості, її здатність до творчого нестандартного мислення, уміння ефективно вирішувати складні проблеми власної життєдіяльності.

Розвиток творчих здібностей і креативності в молоді — це два нерозривні явища, поклик часу.

Відомий математик і педагог Д. Пойа писав: «Для розв'язання математичної задачі недостатньо оволодіти методом, а потрібно здогадатися, який саме метод використати. А там де загадка, там і творчість. Узагалі, це починається там, де треба шукати новий шлях, типове застосування явного шляху не потребує здогадів».

Наукові дослідження показали, що навчання може не тільки сприяти просуванню вперед, а й уповільнювати розвиток особистості. Якщо навчання ґрунтується не на усвідомленні й осмисленні, а переважно на запам'ятовуванні, то воно може на певному етапі гальмувати розвиток учня. Саме тому сьогодні першочерговим є не здобуття суми знань, а розвиток творчої особистості.

Як сформувати в юного покоління вміння жити, досягати життєвого успіху в складному сучасному соціумі, що швидко змінюється? Запропонувати відповіді на це запитання і реалізувати подібну модель навчання покликана шкільна акмеологія.

В умовах світової глобалізації особливо актуальною стала наука про найвищі досяг-

нення в розвитку людини, яка розглядається як суб'єкт життєдіяльності, здатний до самоорганізації свого життя і професійної діяльності, — акмеологія.

Акмеологія — міждисциплінарна галузь знань у системі наук про людину. Її основними проблемами є закономірності розвитку і саморозвитку зрілої людини; самореалізація творчого потенціалу і розвитку готовності до майбутньої творчої діяльності; суб'єктивні та об'єктивні фактори досягнення вершин професіоналізму; самоосвіта, самоорганізація і самоконтроль; самовдосконалення, самокорекція і самореорганізація своїх вчинків під дією нових вимог професії, суспільства, розвитку науки, культури; усвідомлення своїх здібностей і можливостей, переваг і недоліків своєї діяльності.

Основна мета акмеології — допомогти особистості досягти вершини свого розвитку — акме-вершини. Але ж особистість починає формуватися в школі, і хто як не ми, учителі, покажемо майбутній особистості ті шляхи та засоби, якими вона може досягти цієї вершини?

Акмеологія як інтегрована наука нової галузі знань людинознавства зумовила зародження нових акмеологічних напрямів, зокрема, педагогічної та шкільної акмеології.

Педагогічна акмеологія є вченням про створення освітнього простору актуалізації творчого потенціалу дитини і має своїм головним завданням розробку теорії і практики психолого-педагогічного супроводу особистості на шляху до вершини саморозвитку.

Основні положення концепції педагогічної акмеології:

- ✓ людина володіє потенціалом, який вона може пізнавати та вдосконалювати;
- ✓ людині властива потреба в реалізації власного потенціалу;
- ✓ форма реалізації особистості — це її сходження до індивідуальності;

- ✓ індивідуальність — це вищий рівень розвитку людини;
- ✓ становлення і реалізація індивідуальності відбувається в процесі духовно-практичної діяльності.

Отже, у цьому контексті виокремлюється актуальність застосування акмеологічного підходу з метою формування розумової сфери дитини на уроках математики.

Акмеологічні педагогічні технології спрямовані:

- ✓ на саморозвиток учня згідно з його задатками та внутрішньою інтуїцією в умовах варіативності освітніх програм;
- ✓ на досягнення кожним учнем своїх можливих найвищих результатів за умови поєднання зусиль усіх фахівців, які здійснюють педагогічний супровід школяра.

Кроки реалізації:

- ✓ створення ситуації вільного вибору видів діяльності, індивідуального темпу виконання завдань;
- ✓ емоційно-психологічний комфорт у спілкуванні, звільнення від страху перед помилкою;
- ✓ інформаційно-енергетичний вплив власного прикладу на стимулювання досягнень;
- ✓ формування духовно-моральних основ;
- ✓ формування творчого мислення учнів засобами акмеологічного простору.

У сучасній освіті актуальним є питання оновлення навчально-виховного процесу, побудованого відповідно до потреб особистості та індивідуальних можливостей дітей, зростання їхньої самостійності й творчої активності.

Краще вчити, краще виховувати — ось потреба часу. Творчість у школі — особлива сфера, оскільки результат цієї творчості безпосередньо спрямований на особистість школяра, сприяє процесу пізнання, вихованню потреби вчитися, вихованню високих моральних рис.

Розвитку творчих здібностей неодмінно сприяє стиль самих уроків: творчий, доброзичливий клімат, атмосфера поваги, увага до кожного учня, заохочення навіть незначного успіху.

Винахідництво супроводжує нас на уроці, оскільки це є той інструментарій, із допомогою якого ми реалізуємо свої мрії, фантазії, задумки під час розв'язування творчої задачі.

Для того щоб успішно вести творчий пошук та застосовувати індивідуальну творчість на різних етапах уроку, необхідно володіти не однією, а багатьма стратегіями, нерідко певним чином komponуючи їх залежно від творчого завдання або життєвої ситуації, яка потребує творчих підходів. Стратегії творчого пошуку тісно пов'язані з художньо-образною основою мислення і спрямовані на формування віри в успіх і створюють сприятливі умови для творчого пошуку.

У філософському словнику дається таке означення творчості: «Творчість — процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні і духовні цінності».

Звідси маємо, що лише завдяки творчій діяльності людей можливий розвиток науки, техніки, мистецтва, освіти, державності і всього іншого. Саме завдяки творчості можливий будь-який прогрес.

Психолог А. Г. Спіркін розглядає творчість як «розумову і практичну діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, установлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу та духовної культури...». «Творчість, — пише М. М. Амосов, — це створення нових моделей та втілення їх через функціональну активність у матеріальні речі або ж у матеріальні моделі — книги, малюнки тощо».

Для розвитку в учнів творчих здібностей учитель повинен максимально активізувати їх розумову діяльність. Проблемні ситуації є одним із важливих засобів формування і розвитку творчих здібностей учнів. Для цього необхідно згадати раніше засвоєні та набуті нові знання та вміння, ліквідувати невідповідність між науковими та практичними знаннями й уміннями. Учитель використовує проблемні ситуації, для розв'язування яких учням необхідно застосовувати набуті знання та вміння в нових конкретних умовах. Цей методичний

прийом дозволяє залучати до розв'язання проблеми весь клас. Тобто, учням необхідно вибрати з набутої системи знань ті, які дозволять успішно розв'язати поставлену задачу. Аналіз проблемної ситуації, використання раніше засвоєних та нових знань дозволяє учням успішно розв'язувати проблемні задачі, а отже, розвивати їхні творчі здібності.

Другою важливою умовою ефективності навчального процесу та розвитку в учнів творчих здібностей є самостійна робота.

На сучасному етапі розвитку освіти відбувається значне підвищення ролі самостійної роботи учнів. Пов'язано це з великим потоком інформації; коротким проміжком часу, який дається на опанування цієї інформації; зменшенням кількості навчальних годин, що призводить до скорочення навчальних програм.

Уся система роботи з вивчення наук спрямовується на формування в учнів умінь самостійно ставити проблеми, розв'язувати їх, шукати шляхи практичного застосування здобутих результатів. Сьогодні учні отримують інформацію з різних джерел. Під час навчання необхідно створювати такі умови, щоб в учнів виникала особиста зацікавленість в отриманні знань, незалежно від того, ким вони стануть у майбутньому. Важливо не тільки «передати знання», а навчити вчитись. Саме цьому сприяє організація самостійної роботи учнів у процесі навчання. Самостійно здобуті знання найцінніші, бо вони сприймаються свідомо з самого початку, при цьому не має значення, що все це відбувається з прихованою допомогою вчителя. Кожен учитель повинен стимулювати учнів самостійно і наполегливо пізнавати явища та закони, щоб вони змогли в майбутньому аналізувати світ через призму своїх знань.

Важливу роль у реалізації творчого потенціалу учнів посідає науково-дослідницька діяльність. Разом із учителем-керівником учень визначається в темі своєї роботи, причому temu дослідження може запропонувати вчитель, учень, а іноді навіть саме життя, практика.

Отже, у кожної дитини від природи закладений певний творчий потенціал. Виявити здібності, розвинути їх якомога повніше —

таке завдання повинен ставити перед собою кожний педагог. Надзвичайно важливо навчити бачити прекрасне, тонко сприймати навколишній світ, правильно й образно висловлювати думки. Крім того, варто пам'ятати, що успіх у розвитку творчих здібностей учнів матиме той учитель, який сам є творчою особистістю.

Створення акмеологічного середовища уроку

На уроках проблема, що потребує розв'язання, асоціюється з високою гірською вершиною, від думки про необхідність подолання якої закрадаються сумніви й страх. Для того щоб подолати ці відчуття і отримати необхідну для творчого пошуку внутрішню свободу, образ високої вершини-проблеми не потрібно відкидати. У цьому й полягає методика стратегії творчого пошуку «Альпініст».

Але на певний період не слід змушувати себе досягати «вершини» з «першого разу». Потрібно діяти згідно зі стратегією альпініста, який підходить до підніжжя гори з думкою про те, як подолати перші кілька метрів підйому, не дивлячись і не думаючи про вершину. Потрібно на уроці дивитись, щоб кілька метрів підйому було подолано. До «вершини» ще далеко. Спираючись на здобутий досвід (знання), розпочинаємо пошук нових засобів та методів.

Отже, із заглибленням у проблему ми поступово розширюємо зону творчого пошуку, і в нас з'являється все більше і більше засобів, методів, прийомів для досягнення поставленої мети. Образно кажучи, ми все вище і вище піднімаємося до своєї «вершини». З'являються почуття задоволення та радості.

Однак творчі завдання бувають інколи настільки складні, що потребують застосування не однієї, а кількох стратегій творчого пошуку, які взаємодоповнюють одна одну.

Стратегія творчого пошуку «Дерево пізнання»

Малюємо дерево з корінням, стовбуром, гілками, листям, квітами або плодами, верхівкою. Угорі над малюнком записуємо тему нашого дослідження. Дерево постає певною

системою знань. Розробляються додаткові символи-опори: стовбур — головна ідея, теорія, закономірність; коріння, гілки — важливі, але вже другорядні ідеї, теорії; дрібні гілочки — інші залежності. Листя, квіти, плоди — явища, події, факти, персоналії, найяскравіші об'єкти, предмети. Таким чином на базі зібраного матеріалу в нас поступово вимальовується «дерево пізнання», із кожним кроком нашого пошуку, на кожному уроці народжується все більше і більше цікавих ідей. Створюється враження, начебто «дерево пізнання» полонило нас і керує нашим пошуком.

Для організації доброзичливих міжособистісних стосунків разом з учнями ми розробили такі правила:

Заборається:

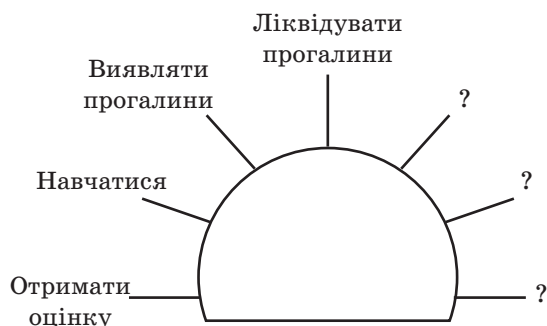
- ✓ викрикувати;
- ✓ перебивати товариша.

Дозволяється:

- ✓ вислуховувати повністю думку товариша;
- ✓ бути активним;
- ✓ піднімати руку;
- ✓ бути уважним;
- ✓ сміливо висловлювати свої думки;
- ✓ займатися тільки тим, що вивчається на уроці;
- ✓ гарно вчитися.

Якщо якийсь із пунктів порушується, звертаю увагу учнів на правила. Це допомагає підтримувати дисципліну на належному рівні, організовувати учнів до творчої роботи.

Після повідомлення теми і мотивації навчання ми з учнями заповнюємо наші «очікування — сонечка». Перший промінець заповнює вчитель, наступні промінці заповнюють учні з радістю.

Учитель спільно з учнями формулює завдання уроку.

Підвищенню ефективності уроку сприяють такі форми організації навчально-виховної діяльності учнів.

» Інтерактивний метод «Мікрофон»

Цей метод можна використовувати на етапі опитування та закріплення вивченого матеріалу. Це відбувається так: учитель ставить запитання класу і передає імпрізований мікрофон учневі, який повинен дати відповідь. Ця форма роботи розвиває вміння слухати, концентруватися, стежити за ходом фронтального опитування, розвиває навички коригування.

» Бліцопитування в режимі «учень-учень» (запитай товариша)

Після розв'язування задачі чи прикладу біля дошки вчитель пропонує учням класу поставити однокласнику, який працював біля дошки, п'ять запитань. Оцінюється не лише відповідь учня, а й робота тих, хто формулював запитання. Відзначається запитання, що мають дослідницький і творчий характер. У такому випадку звертається увага на формування наукового, теоретичного та практичного мислення учнів.

» Асоціативний кущ

Робота в парах. Ця форма організації навчально-виховної діяльності учнів на уроці ефективна для досягнення широкого спектру реалізації мети: засвоєння, закріплення контролю знань.

На дошці записано завдання у двох варіантах. До дошки виходять двоє учнів, які сидять за однією партою. На зворотній частині дошки, щоб не бачили учні класу, вони виконують запропоновані завдання. Клас працює в зошитах за варіантами. Після виконання завдань учні обмінюються зошитами і перевіряють розв'язання, звіряючи їх із записами на дошці. Формуються навички й уміння само- та взаємоконтролю.

» Робота в групах

На першому етапі учні за умови консультування з учителем розв'язують задачу з повним коментарем і аналізом. Далі вчитель пропонує учням об'єднатися в групи по 4 особи (як правило, це учні, які сидять за сусідніми партами). Кожна група отримує завдання, аналогічне до попереднього. Учні в групах повинні обговорити це завдання, письмово його виконати в зошитах. Керівник кожної групи звітує біля дошки. Продуктивною така форма роботи, на мою думку, буде на етапі формування вмінь і навичок учнів. Розвивається вміння командної роботи.

» Вправа «Дослідницький кошик»

Учні об'єднані у пари, кожен отримує заготовку кошика, прикріплює до паперу. На кошику записані умови задачі і вказівки до складання рівняння (що позначати через невідоме). Кожна група повинна шляхом обговорення дійти єдиної думки під час складання рівняння і наповнити кошик своїми розв'язаннями.

» Вправа «Два мудреці»

Із класу обирають двох учнів — «мудреців». Потім і учням, і «мудрецям» пропонується ознайомитися з умовою задачі, яку вони повинні розв'язати. «Мудреці» по черзі пропонують розв'язання задачі. Учні уважно слухають і вирішують, ідею якого «мудреця» вони підтримають. Розвивається словесно-логічне мислення, формуються навички аналізу, комунікативні здібності.

Відома схема підбиття підсумків уроку. Це — «піраміда» навчальних досягнень. Під час підбиття підсумків учитель пропонує кожному учневі оцінити свої досягнення на уроці, зафарбувавши частину піраміди відповідно, починаючи знизу: початковий, середній, достатній та високий рівні опанування навчального матеріалу (на їхню думку).

До кожного уроку я добираю девіз, епіграф, найчастіше це висловлювання відомих людей. Вважаю, звернення до афоризмів є важливим і ненав'язливим виховним мо-

ментом уроку. Та іноді варто й завершувати урок теж красиво та повчально.

Наприклад: — Діти, а тепер запишіть домашнє завдання. «Коли ми прагнемо шукати невідоме, то стаємо кращими, мужнішими і діяльнішими за тих, хто вважає, ніби невідоме не можна знайти і немає чого шукати». Хай ця думка Платона супроводжує вас на життєвому шляху.

Психологічний настрій уроку, атмосфера доброти і вільного спілкування, доброзичливість і зацікавленість — усе це обов'язкове, це те, без чого урок не відбудеться.

К. Ушинський писав: «Учень не посудина, яку весь час потрібно наповнювати. Учень — це факел, який потрібно запалити». Тому педагогічну роботу треба будувати відповідно до теорії акмеології, що сприяє формуванню гармонійної особистості та досягненню кожним учнем своїх потенційних найвищих результатів. Творча діяльність учнів дає їм можливість глибше вникнути у зміст матеріалу, що вивчається, створює умови для практичного застосування набутих знань, сприяє розвитку самостійності та пізнавальних здібностей. У результаті такої діяльності процес засвоєння знань учнями перетворюється на процес «відкриття» знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калошин В. Ф., Роменюк Д. В. Розвиток творчості учнів. — Х. : Основа, 2008.
2. Пальчевський С. С. Акмеологія: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. — К. : Кондор, 2008. — 398 с.
3. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. — К. : АСК, 2004.
4. Раков С. Формування математичних компетентностей випускника школи як місія математичної освіти // Математика в школі. — 2005. — № 5. — С. 2–7.
5. Смульсон М. Л. Уява і творчість. Психологія / За ред. Ю. Л. Трофімова — К., 2001. — С. 315–336.
6. Слєпкань З. Формування творчої особистості учня в процесі навчання математики // Математика в школі. — 2003. — № 1–2.